

Трпески Даворин (Скопје, Република Македонија)

ЕТНОМИТОВИТЕ НА МАКЕДОНСКАТА ПОЛИТИЧКА СЦЕНА

Айсѝраќѝ: И покрај кратката историја на плурализам во Македонија, хетерогениот состав на населението нуди широка база за проучување на политичките состојби од аспект на политичката етнологија / антропологија. Имено, во трудов е претставено егзистирањето на позначајните етнонационални митови кои се карактеристика на македонската политичка сцена (етнонационалните митови на македонскиот и на албанскиот етнос). Дивергентноста која се јавува кај македонскиот етнос во однос на етнонационалниот мит е посебно интересна.

Клучни зборови: политичка етнологија / антропологија, етнонационални митови, македонска политичка сцена, Македонци, Албанци, политички партии, етноидеологија, политичка митологија.

Аристотел, во своето дело *Вполиткаг* го гледа човекот како суштество кое по природа е политичко, *homo politicus* (Balandije, 1997: 42).

Значи, човекот е основниот носител и креатор на политиката во едно општество. Но, тој како единка е немоќен да влијае врз политичкиот процес во општеството и е принуден да создава групи. За таа цел се формираат политички партии кои ги апсорбираат во своите рамки сите учесници во политичкиот живот. Но, општо земено, денес, кај голем број граѓани отсутствува заинтересираноста за директно учество во политиката, па оттаму произлегува дека во општеството постои функционална потреба за најразлични организации кои би ги привлеkle народните маси за учество во политичкиот процес. Притоа се јавуваат организации кои агитираат, шират идеи и повикуваат на учество во политиката. Најчесто, тоа и не мора да се политички партии. Сите тие организирања настојуваат да привлечат што поголема маса на луѓе, да ја добијат нивната поддршка, посебно на изборите и на тој начин да ја освојат политичката власт, независно од тоа дали се работи за локални, парламентарни или претседателски избори. Политичкиот живот се јавува првенствено како процес во кој тие организации се основни субјекти и носители. Исто така, политичките партии често го прикриваат своето вистинско лице и настојуваат себеси да се прикажат како организации инспирани од верските начела, националните интереси, или пак, од чисто општочовечки интереси. Нагласувајќи ги токму овие сегменти, и притоа создавајќи најразлични приказни за сопствениот народ, политичките партии и организации масовно се следени од страна на гласачкото тело.

Почнувајќи од годините на распаѓањето на југословенската федерација (од крајот на 80-те години) во скоро сите југословенски републики започнаа да воскреснуваат националните чувства, придружени со специфични форми на патриотизам и создавање на политички партии врз етнички концепт. Многу интересно е и тоа што посебно одредени политички партии со национален карактер ги нагласуваа ваквите чувства што особено силно влијаеше кај народните маси кои обожаваа да слушаат за своите храбри претци, за историското минато на нивниот народ и за

неговата религиозност, нешто што беше табу тема во периодот на едноумието. Можеби токму и затоа ваквите етнонационални митови добиваа на значење. Но, морам да истакнам дека не само во политиката се употребуваа ваквите митови. Впрочем, под влијание на политиката тие беа инфилтрирани во скоро сите сфери од животот на луѓето: по улиците, медиумите, науката, книжевноста, војската, образованието и т.н. Обидите за одново да заживеат националните обележја вродија со плод. Резултатот беше очигледен: веќе не постоеше нацијата Југословени, или доколку некои се идентификуваа како такви беа нарекувани со погрдни и потсмешливи имиња: југоносталгичари, србокомунисти, комуњари, србомани, србофили, предавници и слично, што негативно влијаеше врз нивното понатамошно изјаснување како Југословени. Промената на идентитетот беше неминовност. Дотогашниот наднационален идентитет (Југословени) кој имаше тенденција да стане дури и национален идентитет исчезна, а националниот идентитет (Македонци, Албанци, Срби...) од маргиналната улога која ја имаше во тогашното југословенско општество добиваше се поголемо значење.

Пред да започнам со излагањето, кое пред сè, се однесува за политичките етнонационални митови во Македонија, би требало да кажам и неколку збора кои се однесуваат општо за терминот мит. Според Мирча Елијаде, (Елијаде, 1992: 17) митот соопштува една света приказна; тој раскажува едно доживување кое се случило во фиктивното време на самиот в почеток. Секогаш се работи за всоздавање: се зборува за тоа како нешто е создадено, како почнало да постои. Според Раул Жирарде, (Žirarde, 2000: 11-12) зборот мит има повеќе значења и се толкува на повеќе начини. За антрополозите и историчарите на религијата, митот е приказна со тема од минатото (вВо тоа време...г, вСи бил еднаш еден...г). Нивното мислење е дека митовите треба да се разберат како приказни за старите времиња кои и денеска задржале голема вредност: бидејќи тие објаснуваат и оправдуваат некои судбоносни промени во животот на човекот или извесни облици на организирање на заедницата или општеството. За некои теоретичари, поимот на митот се сведува на мистификација: како илузија, фанатизам или прикривање на вистината. Значи, политичкиот мит е измислена надградба, искривено или необјективно, несигурно, спорно објаснување на стварноста (Raul Žirarde, 2000: 13). Но, и покрај тоа што претставува легендарна приказна, сепак политичкиот мит има и одредено експлоататорно значење. Пред сè тој има движечка улога и функција: пренесувајќи поттикнувачки, пророчки пораки и создава набој за појава на најразлични движења и револуции. Најголемиот број од етнологите, денес, се согласни околу тоа дека митовите се одговор на социјалната нерамнотежа и напнатите односи во поедините општествени структури (Raul Žirarde, 2000: 204)

Политичкиот етномит кај Македонците претставува комплекс кој се состои од две различни гледишта. Имено, станува збор за два етномита кои се продуцирани и диктирани од страна на спротивставените ставови на одредени политички центри на моќ. Првото гледиште или првиот етномит е кога Македонците се декларираат за директни потомци на античките Македонци, а вториот е кога својата генеза ја поврзуваат со историјата на Старите Словени. Ваквата дивергентност која се јавува кај македонскиот

етнос започна помасовно да се илустрира по осамостојувањето на Македонија, односно во периодот кога заврши ерата на тоталитаризмот.

Посебно, како промотор, кој што ги нагласува и протезира античките корени на денешните Македонци, е Светскиот македонски конгрес (СМК), кон кој, исто така, се приклучуваат и други политички партии и организации кои застапуваат исти или слични ставови. Интересен факт кој оди во прилог на претходно изнесеното е и податокот дека за време на Второто генерално собрание на Светскиот македонски младински конгрес, одржан во Домот на културата во Охрид, во јули 2000-та година, редарите кои беа од редовите на оваа организација (СМК) беа облечени како војниците - копјаници (македонска фаланга) на Александар Македонски, заедно со симболите кои се својствени за античките Македонци. Ваквата сценографија, според членовите на СМК, треба да претставува континуитет кој потекнува од времето на античките Македонци и традиција која трае до ден денес.

Исто така, во македонската национална програма, проектирана од страна на Светскиот македонски конгрес, се зборува за исконското време во кое настанале Македонците, ја формирале својата држава и го создале најстарото писмо во човековата цивилизација од кое подоцна настанале сите други писма во светот. И покрај големиот број на вакви елементи, се одлучив накратко да ги издвојам само најсуштествените делови од топосот на македонската етнонационална митологија внесена во националната програма на оваа организација: *г...Македонија е светиа, бла̀ословена и библиска земја, лулка на христѿијансѿивоѿио, мајка на ѿправославиеѿио и ценѿиар на свеѿскаѿиа ѿисменосѿи. Во Македонија е ѿронајдено најсѿароѿио ѿисмо во човековата цивилизација, даѿирано од 5.000 до 7.000 ѿдини ир.н.е. Таа е една од најсѿариѿие орѿанизирани држави во Евроѿа, основана од кралоѿи Каран во 814 ѿдина ир.н.е, држава која е ѿосѿара ѿриесѿи и осум ѿдини од Аѿина (основана во 776 ѿдина ир.н.е), а шеесѿи и една ѿдина од Рим (основан 753 ѿдина ир.н.е); ѿрвоѿио, ѿак, обединување на Македонија е извршено од сѿрана на кралоѿи Пердика во VII век ир.н.е, од шѿио ѿдоцна насѿанала Македонскаѿиа Имѿерија на Филипѿ II Македонски и неѿовиоѿи син Александар III Македонски...; македонскиоѿи народ нема никоѿаш да се оѿкаже, ниѿу ќе ѿрифатѿи, кој и да е, во неѿово име да се оѿкажува од неѿовиѿи државни, земски и национални симболи: шеснаесѿи зрачноѿио злаѿно-жолѿио сонце и злаѿно-жолѿиоѿи двоѿиаш лав на црвен шѿиѿи...г (Петров, 1993).*

Притоа, кога станува збор за нагласувањето на принципите на старост и континуитет, се оди кон поврзување на топосот со хроносот. На најразличен начин се докажува правото на одреден простор, посебно на соседите кои исто така имаат аспирации кон него. Се прават и обиди за да се обезбеди континуитет од едно исконско митско време до денес, а притоа се оживуваат старите митови, се поврзуваат забораените приказни, се рехабилитираат анатемисаните ликови и се создаваат нови митологизирани политички пантеони во кои главни протагонисти се токму тие, историските личности. Посебно тоа доаѓа до израз и најдобро се забележува на фестивалите на кои се преферираат националните елементи (во случајов станува збор за фестивалот вГоце фестг - фестивал за новосоздадени патриотски песни): *в...каде и да сме населени / ние сме си Македонци / чеда сме на леѿендарен / Александар Македонски.г (Ристески,*

2001: 298). Или пак: *в...и си наша земја Александрова / земја Самоилова, земја Гоцева...*г (Ристески, 2001: 299). Најновите случувања поврзани со воените дејствија во 2001 година во Република Македонија доведоа до поврзување на историјата со сегашноста. Се истакнуваше некогашната величественост и сила на Македонија, со цел да се повторат некогашните триумфални походи на славните владетели на античка Македонија: *в...Трѓнавме од Македонија, сѝиѓнавме до Индија, а завршивме до Ваксинце, Танушевци, Вејце...*(Петров, 2001).

Покрај нагласувањето на античките корени на Македонците, одредени политички центри на моќ при одржувањето на своите настани за остварување на своите цели го протежираат словенското потекло на Македонците, и притоа ја претставуваат Македонија како носител и лидер на словенството во Европа. Тоа посебно може да се забележи од говорите по митинзите за време на предизборните кампањи на одредени водачи на политички партии: *в...Македонија е библиска земја. Лулка на сесловенскојо просветување и христијанизација на словенскиите народи во Европа...*г (Горчев, 2000).

Овие две, спротивставени и митологизирани гледишта кои доведуваат до поделба на македонскиот етнос во однос на нивното потекло се обединуваат во еден нов политички етномит поврзан со етничкиот простор на Македонците. Имено, постојано се нагласува поделбата на Македонија, извршена за време на Букурештскиот мировен договор од 1913 година кога Македонија е поделена меѓу балканските сојузници. Идејата за наводното повторно обединување на Македонија сè уште се негува од страна на Македонците и е главно поттикнута и потпомогана од одредени политички центри на моќ.

Политичкиот етномит кај Албанците во Македонија исто како и политичкиот етномит кај Македонците е лесно забележлив и може да се сретне насекаде. Главно се потпира врз нагласувањето на автохтоност врз просторот кој што го населуваат (главно го населуваат северозападниот дел од Република Македонија), а тоа се истакнува со тоа што се протежира една идеја за наводното директно потекло на денешните Албанци од античките Илири. Исклучително значајно за Албанците е тоа што кај нив сè уште е силно нагласено колективното вјасг, кое посебно се негува и искористува од страна на политичките партии и организации, формирани врз етничка основа.

За тоа дека навистина во редовите на албанскиот етнос има политички сили кои се залагаат за создавање на една голема држава која ќе ги обедини сите територии кај што живеат Албанците говори и изјавата на портпаролот на Албанската национална армија (АНА), Албан Хоџа (најверојатно герилски псевдоним). Меѓу другото тој има изјавено дека *ѓруиџа била формирана во декември 1999 година од сѝрана на една фракција на Ослободителната војска на Косово (ОВК) решена да се бори за обединета Голема Албанија. Врз основа на ѓранициите пред 1913 година, џаа би одзела џериџории од Косово, Црна Гора, Србија, Македонија и Грција* (Матоши, 2001). Во прилог на оваа изјава оди и тоа што на митинзите кои беа одржувани од страна на албанските политички партии неизоставно беше и присуството на етничките симболи, пред сè на албанското знаме. Според тоа, насоката на стратегијата што симболот (албанското знаме) ја носи со себе, не е поставена во насока да се зачува

ентитетот на Албанците како етничка заедница, туку јасно претендира да се направи проширување на територијата, односно државноста на Албанија на штета на Македонија (Ристески, 2000: 323).

Треба да се напомене и тоа што во почетокот на деведесеттите години од страна на одредени политички моќници од албанската етничка група (од редовите на Партијата за демократски просперитет) беше создадена и прогласена нова независна територија во западниот дел на Македонија - т.н. Илирида. Покрај другите внимание привлекува графитот кој се наоѓа на ѕидот од зградата на Македонскиот народен театар во Скопје: *вМакедонија не, Илирида даг!* (Буквите на графитот, напишани на кирилско писмо, се изгребани на ѕидот од МНТ. Вистинската содржина на графитот гласи: *Макед. не, Илирида да!*) Ваквата идеологија која свесно е потхранувана од страна на албанските политички центри на моќ доведува до судир со македонскиот политички етномит, кој е спротивставен на албанскиот. Ваквата спротивставеност на етнонационалните митови на овие два етноса резултираше и со воен конфликт во текот на 2001 година.

Од изнесеното може да се забележи дека двата главни колективитети во Македонија си имаат свои, сопствени митологии. Но, треба да се нагласи дека ваквите етнонационални митови не се одлика само на територијата на Македонија, туку главно тие се карактеристика за сите мултиетнички општества. Според тоа, улогата на етноидеологијата и етнорелигиската традиција во политичките кампањи раѓа една нова политичка митологија или етномит, кој посебно погодна почва наоѓа во мултиетничките и мултиконфесионалните општества и простори со крајно издиференцирани културни спротивставености. Стравот од некаква културна апсорпција кај одредени етноси доведува до многу позасилено чувство за штитење на нивното колективно јас. Според тоа, подгревањето и чувањето во една постојано етнички и конфесионално напната состојба, држењето на населението во еден постојан страв од одредена меѓуетничка, односно меѓуконфесионална ескалација во државата од страна на политичките партии е само еден од нивните инструменти со кои се постигнува саканата цел - владеење.

Цитирана литература

1997 Balandije, Žorž

в *Politička antropologija*г, Beograd

2000 Žirarde, Raul

в *Politički mitovi i mitologije*г, Beograd

2000 Čolović, Ivan

в *Politika simbola*г, Ogledi o političkoj antropologiji, Beograd

1992 Елијаде, Мирча

в *Аспекти на митологијата*, Скопје

2001 Ристески, Љупчо, С

в *Новосоздадениите народни песни и социо-културниот контекст во Македонија, семиолошка и содржинска анализа*г, Македонски фолклор, 58-59, Скопје

2000 Ристески, Љупчо, С

в *Етничките симболи и популацијата*г, Етнолог, бр. 9, Симпозиум за миграционите движења во Западна Македонија одржан во Радовиш 1997 година, Скопје

1993 Петров, Тодор

в *Македонска национална програма*г, Скопје, (ракопис)

2001 Петров, Тодор

Говор одржан во Кочани на 7-ми мај 2001 година

2001 Матоши, Халил

в *Нов модел на албанската армија*г, Институт за воено и мирнодопско известување, Фокус, бр. 89, Скопје, септември 2001

2000 Ѓорчев, Марјан

Архив на Заводот за етнологија, од говорот на Марјан Ѓорчев во Струмица во септември 2000, видео лента број 1, стр. 45